

Мр. Ђуро Тошић

О ДРИЈЕВСКОЈ ЦАРИНИ

Послије дуже паузе, Дубровчани су 1419. године поново почели преговоре о куповини царине у Дријевима. Већ од марта мјесеца исте године чињени су у томе смислу извјесни покушаји дубровачке владе с босанском властелом која је у своме посједу имала дријевски трг.¹⁾ Да би је могла закупити једино она, влада је позивала, чак и поименице, неке од своје властеле и трговце и упозоравала их да не смију нити се усуђују »емере nec se intrmittere ad emendum gabellam Narenti«.²⁾ И док се тако расправљало у Дубровнику о начину куповине царине на Неретви, њу је крајем маја закупио млетачки трговац Јован Белтрамо³⁾. Био је то, сигурно, један од разлога због којих влада није више покушавала да царину добије за себе, већ је закључила да сваки грађанин може за свој рачун учествовати у њеном закупљивању⁴⁾. Спутани одлуком Вијећа умољених да је не смију купити у заједници с неким странцем нити из ње возити со у Босну⁵⁾ и поједини дубровачки трговци нису се одлучивали узети је у закуп. Стога је Република крајем године обновила преговоре, уз присуство босанског краља, при чему је показала спремност да плати 2800 дуката⁶⁾. Докле су стигли ови разговори и да ли су били приведени крају, није нам познато.

Кратко вријеме након ове дубровачке акције и Млечани су почели све више показивати интересовање за Дријева, сматрајући да би их због веће безбједности трговаца, будући да се радило о отвореном тргу, требало утвр-

1) Хисторијски архив Дубровник (HAD), *Consilium Rogatorum* (Con. Rog.) II fol. 18, 20. III 1419; II fol. 20, 28. III 1419; II fol. 20', 3. IV 1419. HAD, *Consilium Maius* (Con. Mai.) I fol. 147, 4. IV 1419.

2) HAD, *Consilium Minus* (Con. Min.) II fol. 54, 3. IV 1419.

3) Prima pars est de induciando super facto gabelle de Narente quam emit Johannes de Beltramo. Con. Rog. II fol. 33, 23. V 1419.

4) Primo statuimus, ordinamus, franchamus et licenciam impartimur omnibus nostris quatenus amodo antea emere possint gabellam Narenti. Con. Rog. II fol. 38, 17. VI 1419. Потом је дубровачка влада подстицала чак и лично свога грађанина Петра Примовића »intrandi in gabella Narenti«. Con. Rog. II fol. 39, 26. VI 1419.

5) Con. Rog. II fol. 38, 17. VI 1419.

6) Prima pars est de emendo dictum mercatum pro precio ducatorum duorum milium octigentorum singulo anno prout dixit rex Bosne. Con. Rog. II fol. 82, 30. XII 1419.

дिति⁷⁾. Њихова влада је, под условом да само њени поданици могу довозити со тамо и уз постизање сагласности тројице-четворице босанских велможа који су између себе дијелили приходе у њој, обећавала средином 1422. године краљу Твртку II дати за царину 1500 – 2000 дуката годишње⁸⁾. Међутим, у таквом послу она није могла заобићи ни војводу Сандаља Хранића, чија се воља, с обзиром на његову улогу, морала и те како поштовати у рјешавању питања Дријева. У краткој владиној изјави босанском краљу да је »задовољна« Сандаљевим одговором њеном посланику⁹⁾ не види се ништа о условима под којима су ови преговори око царине између њега и Венеције били вођени.

Активност Републике св. Марка око стицања царине на неретљанском тргу, не само да није остала непозната у Дубровнику него је наишла и на најоштрије осуде његових житеља. Такве њене намјере, Дубровчани су пред угарским краљем приказивали у најцрњем свјетлу, а преко свога посланика, упозоравајући на тешкоће које би могле задесити Босну уколико се Млечанима уступе Дријева и допусти могућност да подигну утврђење у Усињу, молила војводу Сандаља да је спријечи у њиховом остварењу¹⁰⁾. Да ли због интервенције Дубровчана или непостизања повољног споразума са Сандаљем, Млечанима овом приликом није пошло за руком да добију концесију на Неретви.

Иако се због опасности која јој је пријетила од стране Венеције, у посљедњих неколико година бавила стално питањем царине у Дријевима, дубровачка влада последице 1419. године, већ дуже времена није покушавала да је узме у закуп. Умјесто ње држали су је поједини дубровачки трговци. Тако је познато да су Теодор Проданелић, Петар Примовић и Станихна Сладеновић (1422/23), те Радин Толиновић, Станихна Сладеновић и Петар Примовић (1423/24), били закупци Сандаљевог дијела дријевске царине¹¹⁾. Почетком 1424. године сам Хранић је нудио дубровачкој влади његову половину царине, на што му је ова, вјероватно, тада незаинтересована за њу, одговорила да ју је препоручила својим трговцима за куповину¹²⁾. Отуда већ од наредне године, па до момента када је Република ушла у посјед овога дијела царине (у априлу 1429), у изворима стално срећемо Влакоту Кранковића, са синовима Налком и Франком, као њене закупце¹³⁾. Четвртину царине војводе Радосава Павловића узимали су такођер под за-

7) Одговарајући преко његовог посланика, Млечани су почетком 1421. године писали босанском краљу о тргу Дријева »quod locus predictus taliter fortificetur, quod mercatores nostri illuc accedentes possint cum eorum securitate cum suis mercationibus mercari et conversari«. Ш . Љ у б и ћ, *Листине о одношајих између јужнога славенства и Млетачке Републике*, књ. VIII (од год. 1420 до 1424) ЈАЗУ, Загреб 1886, 85, 7. IV 1421.

8) Исто 176. 26. V 1422, Упор. М . Д и н и ћ, *Трг Дријева и околина у средњем веку*, Годишњица Николе Чулића, књ. XLVII, Београд 1938, 128.

9) Ad factum autem mercati Narente dicere debeatis, quod audita responsione magnificentie sue remanemus contenti de responsione sua predicta. *Listine VIII*, 196, 4. X 1422.

10) М . Д и н и ћ, *Трг Дријева и околина* 128.

11) HAD, *Diversa Notariae* (Div. Not.) XIII fol. 299^v, 21. X 1422; HAD, *Lamenta de Foris* (Lam. de For) V fol. 170, 20. X 1423; HAD, *Diversa Cancellariae* (Div. Canc.) XLII fol. 146, 31. V 1423.

12) »...et confortaremo li mercatanti nostri, al comprar della ditta gabella de Narente«. HAD, *Lettere e Commissioni di Levante* (Lett. di Lev.) IX fol. 25, 3. III 1424.

13) Con. Min. III fol. 213, 20. X 1425; IV fol. 1, 23. IV 1426; IV fol. 81^v, 4. IV 1427; IV fol. 155, 20. IV 1428; Lam. de For. VIII fol. 148^v – 149, 30. I 1429.

куп у овом времену неки дубровачки грађани¹⁴⁾, што је, вјероватно, био случај и с дијелом Радивојевића.

Готово десет пуних година послје онога првог покушаја, дубровачка влада је поново 1428. године али, овог пута, енергичније него ли икада раније, ставила на дневни ред питање дријевске царине. Након одређених погађања и цјењкања са Сандаљем Хранићем, њој је најзад пошло за руком да његову половину царине, почев од 1. априла 1429. године, узме у трогодишњи закуп, уз цијену од 1600 дуката годишње¹⁵⁾. Дубровчани су одмах потом отпочели али, без успјеха, и акцију за стицање њезине друге половине која је била власништво породице Павловића и кнеза Павла Радивојевића¹⁶⁾.

Читаво вријеме, откад је купљена (у октобру 1428) до дана уласка у царину (1. априла 1429), у Дубровнику су вршене активне припреме за њено преузимање. При том се водило највише рачуна о уређењу и успостављању одговарајућих облика управе у новостеченој царини на Неретви. У сврху регулисања њеног будућег функционисања под Дубровчанима, донесена је 18 јануара 1429. године у Великом вијећу уредба дријевске царине.¹⁷⁾ Текст ове уредбе и касније одлуке о њеном спровођењу у дјело омогућавају да се на основу њих реконструише уређење царине у Дријевима, у времену док се налазила у рукама Републике.

На челу царине налазио се управник (губернатор). Био је у почетку биран из редова властеле, с платом од 600 перпера која му је била давана у једнаким ратама сваких четири мјесеца у години¹⁸⁾. У случајевима краћег одсуства, због болести или неких послова које је обављао у Дубровнику, постављана су двојица његових замјеника којима је плаћено по 4 гроша дневно¹⁹⁾. Послије краткотрајне службе и смрти првога управника дријевске царине, сер Влахе Бунића, одлучено је да се на том положају не могу више постављати племићи, већ су умјесто њега изабрана два замјеника из народа, уз плату од 250 перпера годишње за свакога²⁰⁾.

Од првога дана када би улазио у царину, управник је почињао одмах да води евиденцију о целокупном њеном пословању. Отварао је, заправо, једну посебну књигу у којој је биљежио све уласке соли, новца и других ствари које су пристизале у речену царину. Регистровао је затим изласке робе из ње и уносио све њене настале трошкове. На крају сваког радног дана губернатор је навече примао рачуне о вину и осталој приспјелој роби. Рачуни и новци од продате соли били су, такођер, у присуству једног од њених продавача, предавани њему. Тако исписане књиге и новац од царине морао је сваких три мјесеца, или, уколико би се захтијевало, и чешће пре-

14) Lett. di Lev. IX fol. 11, 20. VIII 1429; Div. Canc. XLVI fol. 90', 15. XII 1426; HAD, *Sentenza di Cancellariae* (Sent. Canc.) VII fol. 252, 14. I 1427.

15) Lett. di Lev. X fol. 97-97', 31. VII 1428; Con. Rog. IV fol. 94, 28. III 1429. О свим цјењкањима Дубровчана с војводом Сандаљем у куповини дријевске царине види М. Динић, *Трг Дријева и околина* 129.

16) Con. Rog. IV fol. 73, 5. X 1428; IV fol. 78, 17. X 1428.

17) Con. Mai. IV fol. 16-17', 18. I 1429.

18) Con. Mai. IV fol. 16, 18. I 1429; IV fol. 23', 4. III 1429.

19) Con. Rog. IV fol. 115', 30. VII 1429; IV fol. 258, 31. VII 1429. Lett. di Lev. X fol. 76', 31. VII 1429.

20) Et impero ordenemo che damo avanti li duy del povolo li quali se mandano con salario de yperperi 250 per zascuno. Con. Mai. IV fol. 57, 15. XI 1429.

давати, за то у Дубровнику специјално одређиваним официјалима²¹⁾). Али, како се због болести првога управника Влахе Бунића и просторно малих магазина за со у почетку нису могли слати тако често, рокови за отпремање ових рачуна царине с новцем, били су ускоро продужени са три на шест мјесеци²²⁾).

У циљу сузбијања сваке могућности за прављење којекаквих махинација, управник царине, под пријетњом казне од 300 перпера, није смио за снабдијевање трга куповати друге соли осим оне коју су му отпремали споменути официјали. Из сличних разлога он је морао строго водити рачуна и о мјерама соли, пазећи добро да она не буде мјерена неким другим већ само оним жељезним које је влада Дубровника одређивала за њено мјерење на овом тргу.²³⁾

Управник царине у Дријевима држао је код себе и једну барку са осам до десет весала коју је употребљавао за чување ушћа Неретве од контрабанди соли. Два пута мјесечно, отпремао је, по шест дана, с одређеним бројем морнара и једним или двојицом слуга, ријеком преко Крајине све до Омиша, остављајући је дуже времена у оним мјестима гдје се со кријумчарила. Морнаре на њој плаћао је према личној жељи и у зависности од количине кријумчарене соли коју су проналазили²⁴⁾). Вијести из каснијег времена показују заиста да је ова барка хватала многе људе који су се у доњем току ријеке Неретве бавили често овом забрањеном работом. Такве је, управник царине, заједно са судијама трга, позивао пред себе и, слиједећи обичаје реченог мјеста, изрицао им пресуду²⁵⁾).

И на крају, поред послова управљања царином и обезбјеђивања нормалне трговине, управници дријевске царине покушавали су понекад да се баве и неким другим дјелатностима, у чему их је влада Дубровачка енергично спречавала, упозоравајући их да не смију чинити ништа што им службом није било предвиђено.²⁶⁾

На основу даљег текста ове царинске уредбе види се да су у Вијећу умољених била бирана двојица пучана који су постављани за службенике у царини. Они су, заједно с њеним управницима, на почетку сваке године отпремани на дријевски трг. На име плате и издржавања давано им је по 250 перпера, који им је износ, као и другима у царини, био исплаћиван три пута годишње.²⁷⁾ У случајевима смрти прије истека службе, остатак плате сваког умрлог или погинулог цариника даван је у цјелини његовој породици.²⁸⁾

21) Con. Mai. IV fol. 16, 18. I 1429. Упор. М. Динић, *Трг Дријева и околина* 142.

22) Con. Mai. IV fol. 43^v, 23. VI 1429.

23) Lett. di Lev. XI fol. 203^v, 20. X 1434.

24) Con. Mai. IV fol. 17, 18. I 1429.

25) Con. Rog. V fol. 100, 9. VIII 1432; V fol. 102^v, 20. VIII 1432; Lett. di Lev. XI fol. 109, 9. VIII 1432.

26) *Apresso direti alli diti nostri governatori, come nostra intentione e cusi per nostra parte li comandati, come anchor nuy altre fiade per nostre lettere a lor cometessimo, che non debiano atender aseminar, ne far seminar terreni ne ad alguna altra cosa oprerarsi ne occuparse, salvo al governo de quella nostra gabella, per la qual solamente itegnemo dila e pagemo, e non per ad oprerarse ad alguna altra cosa, e che altramente non fazano.* Lett. di Lev. XI fol. 203^v, 20. X 1434.

27) Con. Mai. IV fol. 16, 18. I 1429; Con. Min. IV fol. 226, 25. II 1429. IV fol. 228^v, 14. III 1429.

28) Тако је у марту 1430. године послје смрти Припка Грацијановића »olim officiales nostre gabelle Narente, qui obyt in ipso officio« дата његовим наслѣдницима »salarium totius anni ipsius Pripchi«. Con. Mai. IV fol. 80^v, 24. III 1430.

Ова двојица цариника су одмах по ступању на дужност, поред књиге коју је водио сам управник царине, отварао и још једну своју рачунску књигу. У њу су записивали улазак соли, новца и других ствари, те извоз робе и све трошкове који су се дешавали у тргу. Заједно с књигом управника слали су је сваких три, односно, сваких шест мјесеци дубровачким властима на контролу. Њихов главни задатак састојао се у примању и држању соли у Дријевима, а према потреби одлазили су и у Усињ, или неко друго мјесто, гдје су такођер истоварали и продавали со²⁹⁾. Упоредо с овим свакодневним, цариници су понекада радили и на уређивању трга, а напосе поправљању магацина за со, те по жељи и заповијести управника, обављали и неке друге послове у царини³⁰⁾.

Уколико би због болести или некога другог незаобилазног разлога били присиљени да се врате у Дубровник и не би могли обављати своје дужности, морали су наћи некога да их замијени, с тиме што би таква замјена требало бити одобрена двотрећинском већином гласова у Вијећу умољених. Да би обезбиједила њихово стално присуство у царини, влада је, под пријетњом казне од 100 перпера, забрањивала цариницима сваки непотребни излазак из трга. Било им је, једино, допуштено да, у име задовољења неких својих потреба, могу свега једанпут седмично изаћи и удаљити се двн је миље из Дријева, при чему су се увијек морали враћати на спавање у трг³¹⁾.

Међу лицима упућиваним на службу у новостечену дријевску царину била су и четворица слугу. Они су бирани у Малом вијећу, уз пристанак најмање двије трећине присутних чланова у њему. Плата им је износила по 120 перпера појединачно годишње³²⁾. Приликом ступања на дужност сваки од слуга понаособ морао је имати по једног јамца који би могао јамчити за њега да ће остати годину дана у реченој служби³³⁾. Као и цариници, слуге су се такође морали покоровати наређењима управника царине. Међутим, из уредбе се не види тачно које су то све послове обављали. Зато нам доцнији извори говоре да су један или двојица од њих редовно пловили барком која је чувала ушће Неретве од кријумчара соли, носили понекада као гласници рачуне и новац од царине у Дубровник и завршавали друге, углавном, послове физичке природе у тргу³⁴⁾.

Ради што бољег и вјернијег обављања радних задатака, цариницима и слугама царине у Дријевима било је забрањивано да у вријеме трајања њихове службе тргују било каквом робом. Једино им је било дозвољавано да могу набављати прехранбене намирнице потребне за живот. Сваки од њих који би дошао у сукоб са овом одлуком био би кажњаван са 100 дуката, од којих се половина давала лицу путем чије би се пријаве могло доћи до пра-

29) Con. Mai. IV fol. 16 – 16', 18. I 1429.

30) Con. Rog. IV fol. 205', 28. VII 1430; V fol. 178, 11. XI 1433.

31) Con. Mai. IV fol. 16', 18. IV 1429.

32) Исто; Con. Min. VIII fol. 5, 17. XII 1438.

33) Con. Mai. IV fol. 16', 18. I 1429; Con. Min. V fol. 27, 1. VII 1430; V fol. 77, 27. XI 1430; V fol. 183', 10. III 1432; VI fol. 118', 13. III 1434; VII fol. 242, 6. IV 1435.

34) Con. Mai. IV fol. 17, 18. I 1429; Con. Rog. IV fol. 93', 21. III 1429.

ве истине³⁵). Али, ни толико високе казне нису их спречавале да се, поред главних послова, покушавају, ипак, повремено бавити трговином³⁶).

Заједно с управником, цариницима и слугама одређивани су на годину дана још и тројица официјала у службу неретљанске царине. Ови су официјали били именовани од Великог вијећа из редова племића. У домен њихових компетенција улазили су послови, углавном, финансијског карактера. Они су, у ствари, примали и контролисали књиге и рачуне управника и цариника. Приходи царине били су такођер предавани официјалима који су вршили једногодишњу исплату војводи Сандаљу на име његовог дијела³⁷). У великим тешкоћама око снабдијевања трга сољу ови су били од огромне помоћи управнику и цариницима Дријева. Сву количину соли за потребе царине куповали су на разним странама и отпремали је њима³⁸). На име цјелокупних послова које су обављали примали су по 10 перпера, вјероватно, мјесечно. За разлику од других службеника који су у доба своје једногодишње дужности стално живјели и боравили у Дријевима, официјали царине су читаво вријеме њиховог службовања остајали у Дубровнику³⁹).

Поред ових уредбом предвиђених, Република је постављала и друге представнике своје власти на неретљанском тргу. Међу њима се најчешће спомињу чувари царине, те мјерачи и евидентичари соли у њој⁴⁰).

Пошто је со представљала најважнији артикал којим се у Дријевима трговало, то је и у овој уредби о царини нашло своје одговарајуће мјесто питање мјера којима је била мјерена. Требало је, наиме, направити шест мјера, од којих би се три употребљавале за куповину, а друге три за продају соли. Нису биле исте величине, већ су се, по узору на оне које је дотад употребљавао Влакота Кранковић, закупник дријевске царине, разликовале 15% између себе⁴¹). Мјере по којима се куповала со звале су се дебелим, а оне по којима се продавала танким⁴²). Један центенар соли, по неретљанској мјери, садржао је 230 модија соли приликом продаје. Да би се спријечио сваки покушај злоупотребе у њиховој примјени, одлучено је да се, у

35) Con. Mai. IV fol. 17, 18. I 1429.

36) Avegna altre fiade per nostra lettera scrivessimo alli gabeloti nostri dila, come li mercadanti de Narenta a noy se erano lamentadi, che lor gabelotti compraveno e vendevano in lo mercato de Narenta come mercadanti e non come gabelotti la qual cosa far non potevano et a lor comandassimo che questo far non dovessino. Lett. di Lev. XII fol. 49, 25. X 1436.

37) Con. Mai. IV fol. 17, 18. I 1429; Con. Rog. IV fol. 98, 26. IV 1429.

38) Con. Min. IV fol. 237, 26. IV 1429; IV fol. 250, 22. VI 1429; IV fol. 254, 5. VI 1429; IV fol. 272, 24. X 1429; V fol. 26, 28. VII 1430; V fol. 43, 22. VI 1430; V fol. 61, 21. X 1430; V fol. 74, 7. XI 1430; V fol. 196, 19. V 1432; VI fol. 24, 14. II 1432; VI fol. 87, 24. XI 1433; VI fol. 170, 18. IX 1434; VI fol. 192, 11. XII 1434; VII fol. 51, 5. V 1436; VII fol. 78, 17. VIII 1436; VII fol. 180, 28. XII 1437. Div. Not. XVI fol. 274, 17. VII 1430; XVIII fol. 153, 10. XII 1433; XIX fol. 144, 20. XI 1434; XX fol. 238 - 238', 16. V 1436 и даље.

39) Con. Mai. IV fol. 17, 18. I 1429.

40) Ivan Copitovich electus fuit custos gabelle Narenti loco Vlacote Zugotich qui obyt. Con. Rog. V fol. 76, 18. X 1430. Captum fuit quod officiales gabelle Narenti mittere debeant unum mensuratorem Narentum pro mensurando salem nostri comunis. Con. Min. VIII fol. 109, 28. XI 1439. Jachsa Galovich electus et firmatus fuit schribanus, ad taleam salis Narenti. Con. Min. VII fol. 155, 7. X 1437.

41) Con. Mai. IV fol. 16', 18. I 1429.

42) »...uno sottile de li detti vi parera con che se vende e uno grosso con che se receve el sal...«. Lett. di Lev. XII fol. 111', 20. XI 1438.

циљу што чешћег спровођења контроле, чува по један примјерак од свих врста мјера (за куповину и продају) у Дубровнику. И поред ових настојања, службеници царине су и даље фалсификовали мјере соли, о чему најбоље свједоче повремене интервенције дубровачке владе против таквих појава.⁴³⁾

---

43) Lett. di Lev. XII fol. 49^r, 25. XII 1436. Упор. М. Динић, *Трг Дријева и околина* 145.